

De Buinerven

K. P. TIMMER

Botsende belangen en veranderende inzichten

Bij de exploitatie van de oostdrentse venen rond 1800 was sprake van een belangentegenstelling en van verandering van opvatting over de uitvoering van de veenontginning. Investeerders van buiten het gebied wonnen het van lokale boeren. Het hier besproken archiefstuk illustreert dit. Dit bestaat uit een combinatie van een kaart en een lijst van waardeelhouders in de marke van Buinen, in 1809 vervaardigd¹. Deze tonen de oostdrentse Buiner markevenen, deel van het grote Boertanger Moeras. Ze geven een momentopname, onderdeel van een serie gebeurtenissen in de veenexploitatie rond 1800.

VERANDERENDE INZICHTEN

Vanaf de 13e eeuw werden oostdrentse venen gebruikt als veeweide en turfwingebied. Ze waren deel van het markegebied van de zandnederzettingen op de Hondsrug. De indeling en gevolgde ontginningswijze vertoont overeenkomsten met de Hollands-Friese ontginningen. De oostwaarts opstrekende veenpercelen van ongelijke breedte waren het gevolg van verschil in grootte van de markegerechtigdheid. Zij werden hoofdzakelijk gebruikt voor veeteelt en individuele, kleinschalige en commerciële turfproductie, welke vooral in de stad Groningen afgezet werd. De veenrivier Hunze vormde de centrale afvoerweg. Een leidijk op enige

afstand van de ontginningsas keerde het toestromende veenwater.

De sterk meanderende en ondiepe Hunze was als afvoerweg voor turfschuiten minder geschikt. Kleine sluisjes stuwden het water echter op zodat geladen turfschuiten gemakkelijker stroomafwaarts konden varen.

Werd aanvankelijk de turfwinning voornamelijk uitgevoerd door boeren uit de aangrenzende Hondsrugnederzettingen, in de tweede helft van de 17e eeuw opereerde er een ontginningsmaatschappij die de helft van de Gasselter en de zuidelijk aansluitende Drouwener venen verwierf voor groot-schalige en planmatige turfwinning.

De participanten in deze onderneming ont-

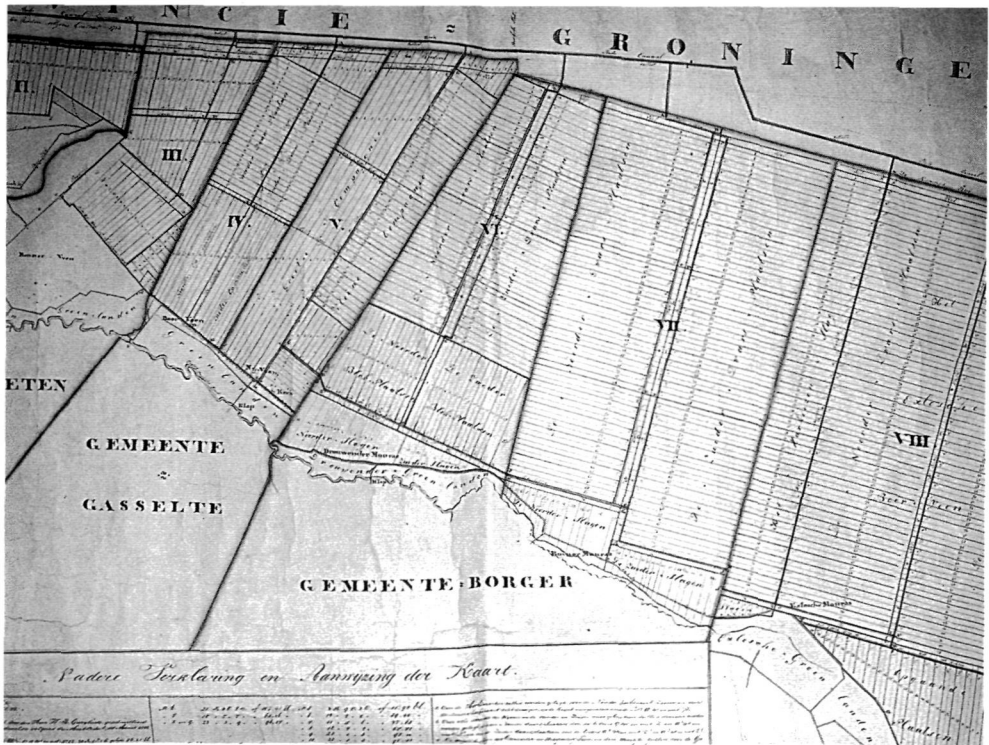
VERLOOP VAN DE ONTGINNING

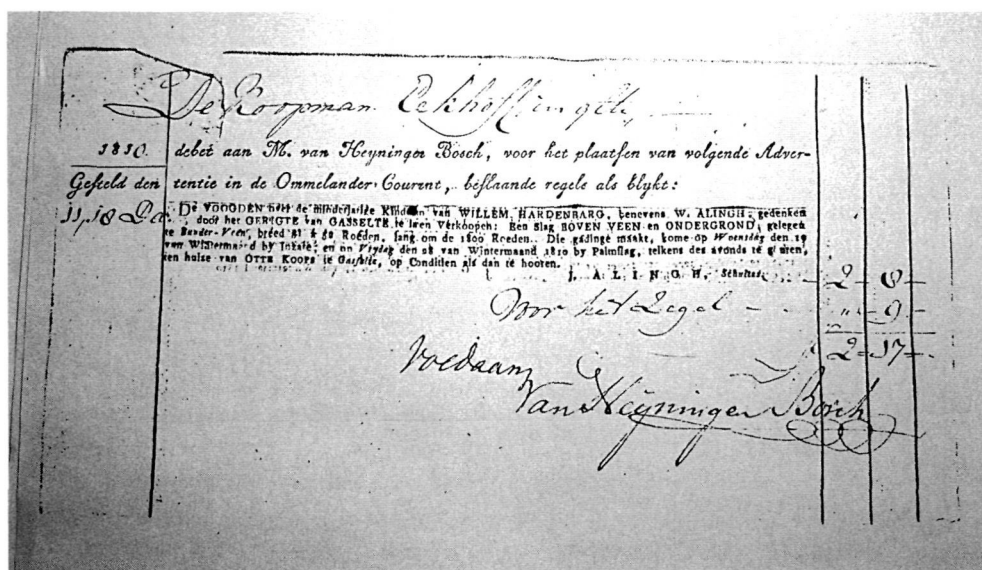
Na deze verdeling bleef de ontginning van de venen zeer traag verlopen. De Hunze was de grote boosdoener en de belangengemeenschap van de Oostermoerse veeneigenaren of 'Veengenoten' zochten een betere transportweg. De stad Groningen begon in 1765 de aanleg van het Stadskanaal met de bedoeling de Zuidgroningse venen, en die van de aanliggende Drentse te ontsluiten. De Veengenoten probeerden toegang tot dit kanaal te verkrijgen. Na een reeks van onderhandelingen over ettelijke decennia, werd in 1800 een overeenkomst met Gronin-

gen getekend waarbij zij tegen betaling vrije afvoer over het Stadskanaal verkregen. Knelpunt bleef hier de grens tussen Drenthe en Groningen, de in 1615 getrokken Semslijn. De stad claimde een grensverloop dat vanaf de marke van Drouwen verder westwaarts was, resulterende in veenverlies voor de eigenaren.

De overeenkomst werd niet uitgevoerd en de aanleg van het Stadskanaal stokte. De kaart geeft deze stand van zaken rond 1800 weer. In de linkerbovenhoek is te zien dat de aanleg van het Stadskanaal tot net ter hoogte van de Buinerven is gevorderd en er zijn zelfs drie verschillende grensverlopen aangeduid.

Convenantskaart van de Buinerven van 1804 (detail).

Verkoopaankondiging van een perceel veen in de Buiner-venen, 1810.

HET CONVENANT

Onder pressie van koning Willem I werd in 1814 het Convenant tussen beide partijen gesloten, bekrachtigd in 1817, daarmee de weg vrijmakend voor een grootschalige en planmatige ontginning van het Oostermoer en Zuidenveld. Veel investeerders, vooral van buiten de regio of provincie, hadden daarop geanticipeerd en waardelen veen, en dus veenpercelen, verworven. De lijst bij deze kaart laat zien dat slechts enkele lokale eigenaren, gezeten boeren, van de oorspronkelijke markegenoten van 1718 over waren. Het Convenant had grote ruimtelijke gevolgen. Vanuit het Stadskanaal legde de stad Groningen zijkanalen of monden aan tot de grens van de veengebieden waarna het bestuur van elke veenmarke zorgde voor de

aanleg van een aansluitend hoofddiep. De Buinermond werd het vergraven laatste deel van de Buiner Streng, het veenriviertje dat op deze kaart zichtbaar is. Hieruit werd een dwarsdiep gegraven, vanwaaruit de beide Buiner Hoofddiepen gingen. In 1809 had de ontwerper van het verveningsplan, Grevijlink, een mond en beide hoofddiepen op de kaart geprojecteerd, evenals wijken die het veen ingingen. Het bestuur van de veenmarke besloot na 1817 het gehele veengebied te verkavelen, inclusief het boekweitgebied, en te laten vergraven. Het ontginningsmodel van Grevijlink werd nu over het gehele gebied gelegd. Het was het Groninger model, volgens welke veenkoloniën zoals Wildervank, vanaf de 17e eeuw werden ontgonnen.

Het oude Oostermoerse model met gerichtheid op de Hunze en met individuele exploitatie maakte plaats voor een cope-achtig model, een strak geleide en planmatige ontginning, gericht op het Stadskanaal. Daar

Gedempte Noorderhoofddiep met boerderijen en arbeiderswoningen.

deze exploitatiewijze veel kapitaal vereiste, waren er uiteindelijk maar weinig oorspronkelijke waardeelhouders in staat en bereid in deze ontginning te participeren. Zij trokken zich daarom terug. Zij maakten plaats voor investeerders van buitenaf.

De Groninger invloed spreekt ook uit de boerderijtypen. Op de koppen van de veenpercelen werden grote ontginningsbedrijven naar Groninger model gebouwd.

THE PEAT-BOGS OF BUINEN

From the 13th century the peat-bogs of East-Drenthe were used for cattle-farming and peat-digging. These commons were subsequently divided among the participants in the 'marke' for private peatdigging. Division took place in the medieval way. The peat-bogs of a village was divided from the river Hunze eastwards on into long plots of uneven width and indefinite endlimit. Another method was in use in the adjacent peat reclamation-areas of Groningen. Here were controlled and carefully planned reclamations in strips of peat that were even in length and width. Both systems are clearly visible in this map.

NOOT

- 1 Drentse Archieven, Assen, Archief van de Veen-schap de Oostermoersche en Zuidenveldsche venen van Eext tot Valthe ingesloten, inv.no.96.

LITERATUUR

- BORGER, G.H. (1992). Draining-digging-dredging: the creation of a new landscape in the peat areas of the low countries. In: VERHOEVEN J.T.A. (ED). Fens and Bogs in the Netherlands: Vegetation, History, Nutrient Dynamics and Conservation. Kluwer, pp.131-171.
- GERDING, W.A.W. (1995). Vier eeuwen turfwinning. De verveningen in Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel tussen 1550 en 1950. Wageningen.
- KNIPHORST, C.L. (1872). Geschiedkundig overzicht van de verveningen in Drenthe. Assen.
- TIMMER, K.P. (1992). De Drouwener venen. Borger.
- TIMMER, K.P. (1994). De ontginning van de Drouwener en Buiner venen. In: OOTJERS, R. E.A. (RED). Geschiedenis van Borger. Meppel/ Amsterdam.